

Євтух Микола Борисович,

*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Минуло 28 років від часу здобуття Україною реального суверенітету. Україна стала незалежною суверенною державою. На жаль, сьогодні вона переживає критичний етап свого розвитку, але саме цей етап визначатиме майбутнє нашої країни на десятиріччя вперед. Яким буде це майбутнє, що нам готує вік прийдешній — це питання цікавить всіх — від президента до школяра. Зрозуміло одне: становлення державності та демократизації суспільства в Україні, її національне відродження значною мірою залежатиме від прагнень, поведінки та дій громадян України, від їх готовності до праці в ім'я процвітання своєї держави, прагнення захищати, примножувати й оберігати світлі здобутки духовного й матеріального життя нації, продовжувати традиції свого народу. А для того, щоб досягти цієї мети, потрібно сформувати нове покоління — покоління всебічно розвинутих, високоосвічених, високоморальних громадян, творчих особистостей, які б усвідомлювали свою причетність до української держави, її культури, її народу й примножували її матеріальні та духовні цінності.

Сподіваємося, що ніхто не буде заперечувати того, що все те цінне й необхідне для засвоєння молодим поколінням суспільство транслює його молоді через особу вчителя. Саме вчителеві належить втілити в життя основні принципи освіти суверенної демократичної держави, адже від його інтелекту, характеру, загальної ерудиції, педагогічної культури, творчого натхнення залежить успішне вирішення багатьох актуальних проблем.

Згідно із затвердженою Міністерством освіти і науки України та Президією Національної академії педагогічних наук України

цільової комплексної програми «Вчитель» проблема підготовки вчителя, його професійного вдосконалення й діяльності, соціального буття висуваються у сферу найважливіших державних інтересів. Основна мета програми полягає в забезпеченні повноцінного функціонування системи педагогічної освіти та якісного здійснення вчителем своїх професійних функцій у принципово нових умовах суспільно-економічних відносин. Сьогодні вкрай необхідною є випереджаюча перебудова системи підготовки вчителів з опорою на демократизацію, гуманізацію й гуманітаризацію цієї системи, на культуру, багаті традиції вітчизняної педагогічної науки, на професійну майстерність, особистісну орієнтацію й самовизначення майбутніх педагогів.

За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, розпочато практичне реформування галузі на основі ухваленої Урядом Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), у якій визначено основні шляхи реформування освіти. Це перш за все: подолання девальції загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел; забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій; запровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій; відхід від засад авторитарної педагогіки, що утвердилися в тоталітарній державі та спричинили нівелювання природних задатків і можливостей, інтересів усіх учасників освітнього процесу; підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня; активне використання новітніх теоретичних розроблень та здобутків педагогів — новаторів, громадських творчих об'єднань у навчально-виховному процесі тощо [1, с. 7–8]. Останнім часом Кабінетом Міністрів та МОН України ухвалено низку законів, постанов, наказів та розпоряджень, які вказують на поліпшення навчально-виховного процесу підготовки педагогічних кадрів. Це зокрема: Закон України «Про вищу освіту» (2002 рік), Закон України «Про освіту» (2017 рік), Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» (2010 рік) тощо. Важливим є й те, що Кабінет міністрів України ухвалив Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування

загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (№ 988-РН від 14.12.2016), яка потребує підготовки висококваліфікованих учителів, з високим рівнем володіння територією та практикою проектування, практичного втілення й особистісного підходу, безумовно розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психолого-педагогічний комфорт і сприяють вияву творчості школярів [2, с. 11]. Нова українська школа має давати учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті.

У цьому контексті, зазначене вище, дає змогу стверджувати, що підготовка вчителів до роботи в Новій українській школі стає певним викликом для закладів вищої освіти педагогічного спрямування і висуває питання докорінної перебудови освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців у сучасних закладах вищої освіти.

Вирішення складних проблем відродження й розвитку національної освіти залежить від підготовки педагогічних кадрів різного профілю, оскільки саме від них, значною мірою, залежить її успіх. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, в умовах переходу до демократичної політичної системи й ринкових відносин діяльність педагога наповнюється якісно новим змістом, пов'язаним із ускладненням соціальних завдань виховання молоді, посиленням соціальної значущості педагогічної праці, розширенням сфери діяльності, демократизацією навчально-виховного процесу. А це, у свою чергу, викликає необхідність вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів, особливо їх загальнопедагогічної підготовки, яка покликана озброювати студентів педагогічних вузів знаннями основ педагогічної теорії та шкільної практики, розвинути в них нове професійне мислення, сформувати педагогічні уміння й навички, виховати кожного з них як активну творчу особистість. І як справедливо зазначав І.А. Зязюн, що сучасний педагог має виконувати «не роль фільтра» для пропускання через себе навчальної інформації, а бути «помічником в роботі учня, перебираючи на себе роль одного з джерел інформації», в ідеалі педагог стає організатором самостійного навчального пізнання учнів, не головною діючою особою в групі учнів, а «джерелом їхньої взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з учителем» [2, с. 56].

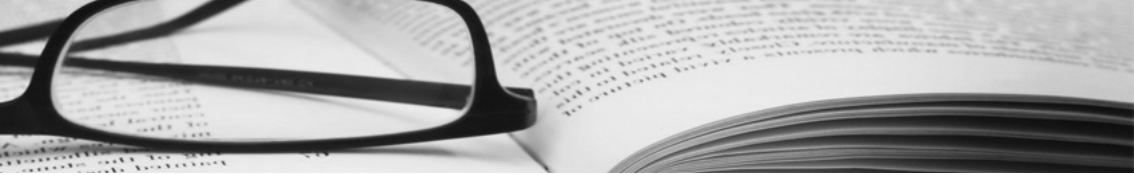
Разом з тим, сьогодні гострою є й проблема підготовки особистісно-орієнтованих підручників як для вищої, так і для середньої загальноосвітньої школи, які були б новими не тільки за датою видання, а й за своєю структурою, типом, апаратом орієнтування, побудованого на засадах діалогу, вибору.

Надзвичайно важливо, щоб у процесі підготовки майбутнього вчителя були чітко визначені основні пріоритети, шляхи оволодіння педагогічною майстерністю, прийоми творчої адаптації до змісту й структури професійної діяльності. Одним із пріоритетних завдань є вдосконалення освітнього простору, який би відповідав потребам сьогодення і водночас забезпечував такий розвиток освітньої сфери держави, який би мав власні переваги та досягнення.

Важливим складником вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів всіх спеціальностей було введення в навчальний план спецкурсів та спецсеминарів з метою набуття ними професійно-педагогічних навичок в організації позакласної виховної й позашкільної гурткової та секційної роботи («Методика виховної роботи»). А введення в навчальний план спецкурсу «Основи педагогічної майстерності» дало свої позитивні результати. Теоретичні й практичні знання та вміння дали змогу майбутнім учителям набути навичок: публічного спілкування; самоконтролю за культурою та виразністю мислення, осанкою, мімікою, пантомімою; проблемного викладання матеріалу та зацікавлення учнів своїм предметом, аналізу педагогічних ситуацій тощо [4, с. 175].

Допомагають різні наочні матеріали й під час розгляду таких важливих тем, як «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна техніка», «Педагогічне спілкування», використання яких сприяє більш чіткому представленню в одній ланці складників компонентів педагогічної майстерності вчителя, сутності педагогічних здібностей та педагогічної техніки, структури педагогічної культури, засобів і прийомів педагогічного спілкування.

Професійно-педагогічна спрямованість у вивченні спеціальних дисциплін залежить від ступеня орієнтації викладача на підготовку саме вчителя-вихователя й у процесі викладання навчального курсу, готує майбутнього вчителя сумлінно виконувати свої обов'язки. А майбутньому вчителю важливо не тільки

осмислити інформаційний бік наукових знань, але й зрозуміти їх освітньо-виховну значущість.

Головне завдання такої підготовки полягає в тому, щоб у майбутнього вчителя сформувати стійкий професійний інтерес до дитини. І тут на перше місце виходить саме педагогічний процес, який містить систему послідовних взаємопов'язаних навчально-виховних завдань, у вирішенні яких учень, вихованець безпосередньо бере найбільш активну участь.

Педагогічна майстерність формується в студентів у результаті вміння не лише педагогічно мислити, а й діяти (тобто самостійно аналізувати педагогічні явища, розкласти їх на складові елементи, осмислювати кожне з них, знаходити в теорії навчання та виховання закономірності, пов'язані з логікою явища, яке вивчається або розглядається, знаходити оптимальне вирішення кожного педагогічного явища, завдання). І щоб навчити студентів педагогічному мисленню на лекціях, семінарських, практичних заняттях слід використовувати типові й нестандартні педагогічні ситуації, завдання, які у своїй діяльності можуть творчо використати майбутні вчителі.

Останнім часом змінюється характер проведення семінарських, практичних занять, на яких використовуються дискусії, рольові ігри, аналіз педагогічних ситуацій, виступи студентів з рефератами, оглядом педагогічної, методичної літератури з певних проблем тощо. Різноманітні типи рольових та навчальних ігор виступають у ролі соціально-педагогічного тренінгу майбутніх вчителів і становлять собою сукупність групових методів формування в них навичок виховного та навчального характеру. Такі ігри сприяють розвитку творчого аналітичного мислення студентів, вмінню переконливо викладати свою думку, дискутувати, відстоювати свої погляди.

Загальнопедагогічна підготовка студентів має три основні функції: освітню, розвивальну і виховну. Розуміння ролі й значення загальнопедагогічної підготовки студентів допомагає правильності вибору форм на кожному етапі навчання, доцільності методів організації й керівництва, добору змісту, чіткої системи всієї практичної підготовки.

У вдосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів особливу роль відіграє педагогічна практика студентів, яка, на

жаль, сьогодні залишається слабкою ланкою в навчально-виховному процесі, бо як показали проведені нами дослідження, що більшість студентів під час її проходження стикається з певними труднощами в роботі з учнями в позаурочний час, з батьками.

Озброєння студентів вмінням вирішувати педагогічні завдання, у тому числі й під час проходження педагогічної практики, можливе лише за такої організації їх діяльності, яка найбільше сприятиме розвитку творчого мислення, його педагогічній спрямованості. А досягти цього можна лише за наявності чіткої системи в роботі із студентами.

Не має потреби переконувати когось у тому, що весь навчальний процес і педагогічна практика в університеті мають бути зорієнтовані на формуванні вчителя-дослідника. А для цього має бути розроблена спеціальна програма підготовки вчителів до дослідницької діяльності, зміст якої полягає в тому, щоб протягом навчання у вузі майбутні вчителі змогли практично оволодіти найбільш важливими прийомами й методами педагогічного дослідження: навчитись аналізувати наукову літературу; писати реферати з педагогічних проблем, виступати з доповідями; вивчати та аналізувати шкільну документацію, проводити спостереження, анкетування, опитування, брати в учнів інтерв'ю, давати експертну оцінку педагогічним явищам, вивчати, узагальнювати, описувати передовий педагогічний досвід, організовувати та проводити дослідницьку роботу в школі, використовувати різноманітні методики.

Саме в основу цієї програми має бути покладена ідея поетапного засвоєння досвіду дослідницької діяльності.

Варто зазначити, що єдиний шлях до успіху в питаннях професійної підготовки майбутнього вчителя є постійне вдосконалення на науковій основі навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти, спрямованого на систематичне навчання студентів педагогічної діяльності. І чим швидше ми подолаємо й усунемо ті недоліки, які ще на сьогоднішній день, на жаль, притаманні нашій освіті, тим швидше й успішніше ми зуміємо вирішити окреслені вище проблеми, а це у свою чергу сприятиме й швидшому реформуванню всієї системи освіти в нашій державі, яка приєдналась до європейської системи освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Київ: Радуга, 1997.
2. Нова українська школа: poradnik dla vchiteliv / za zag. red. N. M. Bibik. Київ: Література ДТД, 2018. 160 с.
3. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна педагогічна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Віпол, 2000. 636 с.
4. Проніков О. К. Учитель фізичної культури. Історія сьогодення. Перспектива: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2016. 422 с.

